

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحقیق و پژوهش

در کلام مقام معظم رهبری دام ظلّه

تهیه و تنظیم: مهدی آقابابایی

- تحقیق و پژوهش در کلام مقام معظم رهبری دام‌نظره
- مهدی آقابابایی
- معاونت آموزش و پژوهش مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان

- چاپ اول: زمستان ۱۳۹۳ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت ۳۰۰۰ تومان ■ مرکز پخش: اصفهان، خیابان حافظ،
- مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان ■ تلفن ۰۳۱،۳۲۲۱۷۸۷۸

مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان

فهرست

فصل اول: تعریف ، لازمه تحقیق و رسالت آن در حوزه

۱۹	معنای تحقیق
۱۹	فرق تحقیق با تتبع
۲۲	الگوی اهل تحقیق
۲۲	اهمیت تحقیق عالمانه
۲۳	برای آرایه ی دین
۲۳	به نتیجه و ثمر نخواهد رسید
۲۳	پایه و اساس
۲۴	پرورشگاه علم و تحقیق
۲۴	تحقیق و تعمیق و گسترش در مسائل دینی، لازمه حوزه ی علمیه مطلوب
۲۵	تحقیق مورد توجه و اهتمام بیشتر
۲۵	تدارک فرصت و بالندگی
۲۵	تولید کتاب، انسان، مبلغ و ...
۲۶	حجم عظیم
۲۶	حوزه ی علمیه، مرکز علم و تحقیق
۲۷	رونق دادن به ذره ذره ی عمر هزاران انسان
۲۷	عمقی و محتوایی
۲۸	کار اول طلاب
۲۸	کسب آمادگی لازم
۲۸	لازمه ی حوزه ی علمیه
۲۹	وظیفه و پاداش محقق

فصل دوم: بایستگیها و پیراستگی های تحقیق و محقق

۳۳	ابتکار و خلاقیت
۳۳	ابزارهای نو
۳۴	ابزارهای نوین

۳۴	ارزش گذاری پولی
۳۵	اساس پیشرفت
۳۵	اصل در حوزه علمیه
۳۵	اطلاع دقیق از فرهنگ جهانی
۳۶	اعتماد به نفس
۳۶	اگر نباشد...
۳۶	انگیزه ی موفقیت
۳۷	ایمان
۳۸	آزاد اندیش
۳۸	آینده نگری نیازها
۳۹	با تمام توان
۳۹	با پول موازنه نشود
۳۹	با خرج مالی کم
۴۰	باور عمومی
۴۰	بچه های مؤمن
۴۱	بدون اخلاق
۴۱	بلند نظر، واقع بین و شجاع، صریح و با سعه ی صدر
۴۲	پارسیایی
۴۲	پاسخگویی به نیازهای روز جامعه
۴۲	پشتیبانی مالی و عنوانی
۴۴	پشتوانه ی آموزش
۴۴	پنج مأموریت و مسئولیت
۴۵	تقویت روحیه
۴۵	تکرار و موازی کاری
۴۶	تکمیل کننده ی یک زنجیره
۴۶	جامعیت
۴۷	جهت دهی
۴۷	حاکمیت هدایت دینی
۴۷	حفظ و بهره برداری
۴۸	خلاهای تحقیقی
۴۹	دلگرمی
۴۹	دوباره کاری های مضر
۴۹	رای مدیریت
۵۱	روح پارسایانه ی بی عوض
۵۱	زبان مناسب

۵۲	سازمان دهی و جمع‌گرا
۵۴	عمل‌گرا و کارآمد
۵۴	عنصر معنویت دینی
۵۴	فعال، مبتکر، نوآور و خلاق
۵۴	کار خبیلی مهم
۵۵	کاربردی
۵۵	کسب رتبه علمی
۵۵	کشودن آفاق جدید
۵۶	محوریت منافع شخصی
۵۷	مرکز تخصص‌یابی
۵۷	مطالعه و تحقیق
۵۸	منبع تغذیه
۵۹	نشاط
۵۹	نوآوری و شکردهای دانشمندان
۵۹	نیازهای داخلی
۶۰	نیازهای کشور در تحقیقات تاریخی
۶۱	یک اصل

فصل سوم: وظایف حوزه‌های علمیّه

۶۷	انتشار مجلات تخصصی وزین در حوزه
۶۷	بانک اطلاعات حوزه
۶۸	پروراندن محققان، بخش عمده کار حوزه
۶۸	تحقیق در مبانی خط امام (ره)
۶۹	تربیت محقق برای نوآوری در علوم حوزوی
۶۹	تربیون‌های آزاد
۷۰	توصیه به پایان‌نامه نویسی حوزوی
۷۰	ضرورت بانک اطلاعات
۷۱	مراکز متعدد تحقیقاتی
۷۱	نشریات و مجلات تخصصی
۷۱	نشستهای علمی
۷۱	نظام فراگیر درسی
۷۲	نیاز به محققین بیشتر حوزوی برای آینده
۷۲	وظیفه‌ی حوزه علمیّه

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ؛

ن، سوگند به قلم و آنچه می نویسند.^۱

قال علی علیه السلام: «لَا سُنَّةَ أَفْضَلُ مِنَ التَّحْقِيقِ؛

برای ترقی و پیشرفت هیچ روشی بهتر از تحقیق و پژوهش نیست.»^۲

---

۱ - قلم / ۱.

۲ - غررالحکم و دررالکلم، ص ۷۷۶.

امام خمینی (قدس سره):

اگر بخواهید عزیز و سربلند باشید؛ باید از سرمایه های عمر و استعداد جوانی استفاده کنید. با اراده و عزم راسخ خود به طرف علم و عمل و کسب دانش و بینش حرکت نمایید که زندگی زیرچتر علم و آگاهی، آن قدر شیرین و انس با کتاب و قلم و اندوخته ها آن قدر خاطره آفرین و پایدار است که همه تلخی ها و ناکامی های دیگر را از بین می برد.

...مهمترین عامل در کسب خودکفایی و بازسازی، توسعه مراکز علمی و تحقیقاتی، تمرکز و هدایت امکانات و تشویق کامل و همه جانبه مخترعین و مکتشفین و نیروهای متعهد و متخصص است.

از دفترزمانه فُتْد نامش از قلم

هرملتی که مردم صاحب قلم نداشت^۱

---

۱ - دیوان فرخی یزدی، انتشارات علمی، غزل ۳۳.

پیش درآمد

قال علی علیه السلام : «لا سئة افضل من التحقیق؛ برای ترقی و پیشرفت هیچ روشی بهتر از تحقیق و پژوهش نیست.»^۱

از وظایفی که در این زمانه ی پرآشوب و پرفتنه که دشمنان از هر سویی بر ما می تازانند و شبهاتی را وارد جامعه ما می نمایند؛ این است که به سلاح تقوا و پژوهش مجهز بوده تا بتوان جوابگوی سئوالات نسل جوان بوده، بحث تبلیغ مکتوب که همان پژوهش، تحقیق و نویسندگی است می باشد. برای اینکه بیشتر با این مسئله مهم آشنا شویم و در میانه راه کم نیاوریم نیاز به یک الگویی داریم که شخصیتی باشد حکیم و فرزانه که با سخنانش ما را به این راه بیشتر آشنا نموده و دلگرمی خاصی بدهد در درجه اول قرآن و عترت می باشد و پس از آن، شخص فرزانه و حکیم با تدبیر جامعه ما، مقام معظم رهبری است که پدر و معلمی دلسوز برای محققین و پژوهشگران می باشند که سخنان و دلگرمیهای او پشتوانه راه تحقیق می باشد.

بیشترین مطالب این کتاب را از دو کتاب ارزشمند «روشنای علم» که مروری بر بیانات حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه ای رهبر معظم انقلاب اسلامی پیرامون دانش و تولید علم و کتاب «تحقیق، پایه و اساس

---

۱ - غررالحکم و درر الکلم، ص ۷۷۶.

است» که از انتشارات مدرسه عالی نواب صفوی می باشد استفاده های فراوانی بردم.

نام این کتاب را «تحقیق و پژوهش در کلام مقام معظم رهبری دام ظلّه» نام نهادیم. باشد که توانسته باشیم قدمی هر چند کوتاه در این زمینه برداشته باشیم.

در پایان از معاونت آموزش و پژوهش حوزه علمیه اصفهان حضرت حجت الاسلام و المسلمین حاج آقا محسن جلالی زید عزه که قبول بازخوانی و راهنمایی های لازم را نمودند و چاپ این کتاب را بر عهده گرفتند کمال تقدیر و تشکر را دارم. خداوند ان شاء الله بر توفیقاتشان بیفزاید.

مهدی آقابابایی

سالروز شهادت امام سجاد علیه السلام

۲۵ محرم الحرام ۱۴۳۶ ه.ق

مقدمه

کلام حکیمانه رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (حفظه الله) در همه عرصه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، آموزش و پژوهش کلامی آگاهانه، دل سوزانه، واقع بینانه، ناظر به نیاز زمان و رشد و تعالی جامعه می باشد.

سخنان دقیق و عمیق ایشان درباره ی پژوهش و تحقیق و رهنمودهای محققانه معظم له برای تحوّل در پژوهش و بایسته های آن مجموعه بسیار راهگشا و هدایت گر برای اساتید، فضلا، طلاب و محققین حوزه های علمیّه خواهد بود که بخشی از آن در دفتر حاضر توسط فاضل گرامی و کوشا جناب آقای مهدی آقابابایی گردآوری، دسته بندی و تدوین شده و برای اولین همایش کتاب سال حوزه و همایش علامه حلی (ره) که در ایام ولادت با سعادت ام الائمه حضرت زهرا سلام الله علیها در بیستم فروردین ماه سال ۱۳۹۴ شمسی برگزار می شود، آماده استفاده برای فعالان ارجمند عرصه پر ارج تحقیق و پژوهش گردیده است.

باشد تا با مطالعه و عمل به سخنان حکیمانه این مجموعه، شاهد تولید آثاری فاخر و محققانه در همه علوم اسلامی و حوزوی باشیم.

محسن جلالی

معاون آموزش و پژوهش

حوزه علمیّه اصفهان

فصل اول:

تعریف ، لازمه تحقیق
و رسالت آن در حوزه

الف: تعریف تحقیق

• معنای تحقیق

- 🔸 تحقیق، یعنی کاویدن، کاوش، تلاش کردن برای رسیدن به چیزی که تا به حال به آن دسترسی پیدا نشده است.^۱
- 🔸 تحقیق علمی فقط به معنای فراگیری و تقلید نیست، تحقیق ضد تقلید است.^۲

• فرق تحقیق با تتبع

- 🔸 تتبع یعنی گشتن در کتابها، مطالعه کردن آثار دیگران، جمع کردن این حرف و آن حرف و این نظریه و آن نظریه، بنابراین تتبع یعنی گشتن و جستن؛ تحقیق یعنی کاوش کردن عمقی؛ تتبع یک حرکت عرضی و سطحی است، اما تحقیق یک حرکت عمقی است.^۳
- 🔸 حوزه باید با سبکهای نوین تحقیق آشنا بشود. تحقیق که می‌گوییم، منظورمان، هم تحقیق عمقی است؛ یعنی همان چیزی که ما در حوزه به

---

۱ - سخنرانی در دیدار با گروه کنیری از آزادگان، مسئولان بنیاد مستضعفان و جانبازان، معاونان پرورشی و مسئولان امور تربیتی وزارت آموزش و پرورش و جمعی از کارمندان شبکه‌ی بانکی کشور، سال ۱۳۶۹.

۲ - بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، سال ۱۳۸۴.

۳ - سخنرانی در دیدار با دانشجویان و روحانیون حزب جمهوری، ۱۳۶۲/۰۹/۲۶.

آن تحقیق می‌گوییم؛ یعنی تعمق در مطلب- و هم تحقیق عرضی است، که در روش‌های اروپایی به آن هم تحقیق می‌گویند، و ما به آن تتبع می‌گوییم. در اسم‌گذاری بحثی نداریم؛ این هم یک نوع تحقیق است؛ تحقیق عرضی است، تحقیق سطحی است؛ یعنی در سطح و در عرض؛ دنبال مطلبی گشتن.^۱

ب: لازمه‌ی تحقیق

❖ لازمه نوآوری و تحول در هر علمی، پژوهش است. پیشرفت علمی، بدون تحقیق امکان ندارد. برای خدمت‌رسانی بهتر به مردم، کارهای دقیق پژوهشی لازم است. بدون تحقیق، بدون تعمق و فتح سرزمین‌های تازه فکری، هیچ کاری نمی‌شود کرد ... تحقیق کردن یک مجاهدت مستمر علمی است.

«... انسان گاهی در زمینه‌های تحقیقات در گوشه و کنار که بعضی‌ها دچار خطاهایی میشوند؛ من می‌بینم منشأ اغلب این خطاها این است که در یک مسئله به جای این که حجیت کتاب و سنت و پیش‌فرض حقانیت نظام اسلامی را در نظر بگیرند و وارد میدان تحقیق بشوند، پیش‌فرض تفکرات رایج غرب را در نظر می‌گیرند.»^۲

❖ بدیهی است که ما هر مقدار که در زمینه‌ی آموزش عالی و تحقیق و گرم کردن فضای علم و پژوهش در کشور پیش برویم، کم است و هنوز راه طولانی‌ای در پیش داریم.^۳

❖ اما راجع به مسئله‌ی علم و تحقیق، من این را عرض بکنم: کشور ما بدون حرکت در جاده‌ی گسترش دانش و گسترش پژوهش، امکان ندارد

۱- بیانات در آغاز درس خارج فقه، ۱۳۷۰/۰۶/۳۱.

۲- نشریه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱، صفحات ۶-۱۲.

۳- بیانات در دیدار جمعی از استادان دانشگاه‌های سراسر کشور، سال ۱۳۸۲.

بتواند به نقطه‌ی مطلوب خودش دست پیدا بکند؛ مخصوص کشور ما هم نیست. کلید، دانش و پژوهش است.^۱

✦ تولید علم و تحقیقات، حیات آینده کشور است.^۲

✦ علم و تحقیق کلید قطعی پیشرفت کشور است.^۳

✦ امروز دنیا تشنه‌ی شماس است. شهرها، روستاها، دانشگاهها و ملت ما

نیز همین‌طور است. تنها چیزی که می‌تواند پاسخگوی این نیاز باشد، کسب علم، تحقیق علمی و تفکر است.^۴

---

۱ - بیانات در بازدید از پژوهشکده‌ی رویان، سال ۱۳۸۶.

۲ - نشریه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱، صفحات ۷-۱۰.

۳ - نشریه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱، صفحات ۷-۱۰.

۴ - بیانات در دیدار روحانیون و طلاب ایرانی و خارجی در صحن «مدرسه‌ی فیضیه‌ی قم»، سال ۱۳۷۴.

ج) جایگاه تحقیق در عرصه رسالت حوزویان

• الگوی اهل تحقیق

✎ در آقای جعفری (ره) خصوصیات برجسته ای بود که به نظر من همه ی اینها برای نسل جوان و پژوهنده و اهل علم و تحقیق الگوست. ایشان آن وقتی که کارهای تحقیقی خودشان را شروع کردند، خیلی جوان بودند. البته من حدود سال های ۳۴ و ۳۵ بود که ایشان را شناختم. ایشان تازه از نجف آمده بودند و جوان و فاضل و اهل تحقیق و فعال و پرشور و مورد احترام بزرگان ما، مانند آقای میلانی و بعضی از آقایان دیگر در مشهد و نیز مورد احترام طلاب بودند.

در ایشان واقعاً روح تحقیق و تفحص و نشاط و شور علمی مشاهده می شد. این روحیه، از دوران جوانی تا پایان عمر ادامه داشت. آن وقت ایشان تقریباً سی و چند ساله بودند. همه ی این شور جوانی، در کار علمی و فکری و بحث و نوشتن و تحقیق و مطالعه و این گونه کارها صرف می شد و البته حافظه ی فوق العاده و استعداد علمی ایشان هم به جای خود محفوظ بود. این حالت تا همین آخر هم ادامه داشت که این چیزی عجیبی است.^۱

• اهمیت تحقیق عالمانه

✎ من روی دو نکته، به خصوص می خواهم تکیه کنم: تحقیق و هنر. کار تحقیقی خیلی مهم است. کاری که از روی تحقیق و عالمانه باشد، حتی برای مردم عامی که عالم هم نیستند، ارزش و جاذبه ی بیشتری دارد. البته کار عالمانه به معنای قُلبه سُنبنه گویی نیست، بلکه کار عالمانه، یعنی کار مُتقن و صحیح؛ و لو اینکه با زبان همه کس فهم و مردمی گفته شود. همچنانکه شنیده اید، در همه ی زمینه های تحقیقات علمی، بودجه های کلانی در برخی از کشورهای پیشرفته گذاشته می شود تحقیق در زمینه های

---

۱ - در دیدار خانواده و مسئولان ستاد برگزاری مراسم ارتحال استاد علامه محمد تقی جعفری، ۱۳۷۷/۰۹/۱۷.

مفاهیم فرهنگی و مسایل گوناگونی که رسانه ی ملی با آنها سرو کار دارد، از جمله کارهای بسیار مهم است.^۱

• برای ارایه ی دین

👉 حوزه ی علمیه ی قم، به عنوان قله ی حوزه های علمیه، و به دنبال آن حوزه های دیگر علمیه، باید کاری کنند که دین خدا در بین مردم، مورد رغبت و شوق قرار گیرد. دین را آن چنان که خدا خواسته است، باید به مردم ارایه دهند. این هم احتیاج به تحقیق، به نوآوری، به روشنفکری، به آگاهی از دنیا و به خالی بودن از هواها و هوس های دنیایی دارد. اگر نه در همه؛ لا اقل در بخش عظیمی و حداقل در کسانی که دست اندر کار و مسئول هستند؛ لذا شما می بینید درباره ی مرجع تقلید، چه سخت گیری هایی در اسلام هست: «صائناً لنفسه، حافظاً لدینه، مخالفاً لهواه، مطیعاً لامر مولا».^۲

• به نتیجه و ثمر نخواهد رسید

👉 به تجربه ثابت شده است تا تحقیق و پژوهش انجام نگیرد، کار تدریس به نتیجه و ثمر نخواهد رسید.^۳

• پایه و اساس

👉 مسئولان دولتی هم باید این پایه و اساس را که همان تحقیق است- مورد توجه قرار دهند و بدانند که نه علم و نه فناوری، بدون وجود مراکز فعال تحقیقاتی، پیشرفتی نخواهد داشت.^۴

۱- در جمع کارکنان سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۰۲/۲۸.

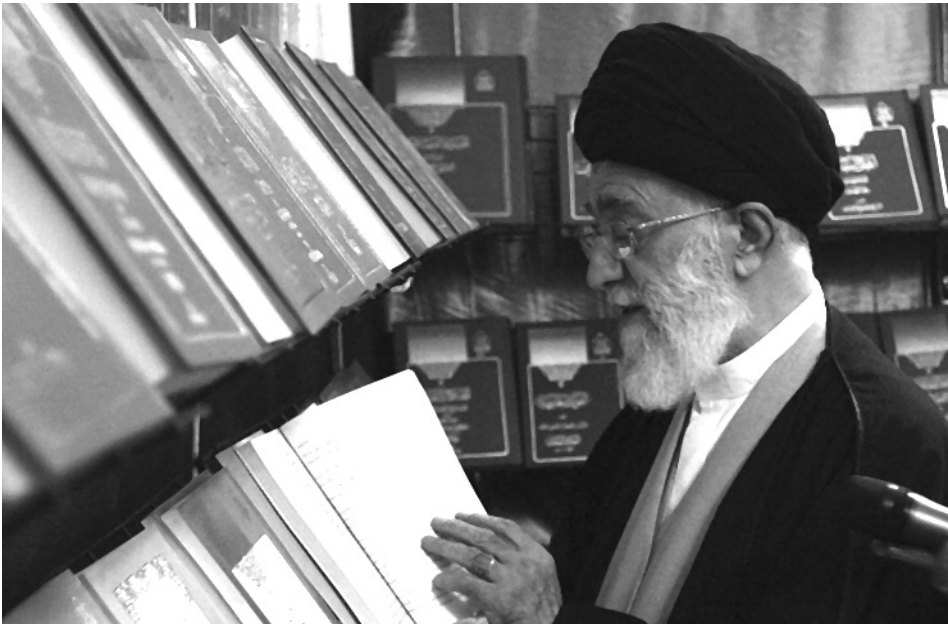
۲- تفسیر الامام، ص ۲۹۹؛ در دیدار دانشجویان، به مناسبت روز وحدت حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۲/۰۹/۲۴.

۳- بیانات در دیدار اساتید و مسئولان مدرسه عالی شهید مطهری، ۱۳۷۰/۰۲/۱۶.

۴- بیانات در دیدار اساتید دانشگاه ها، ۱۳۸۴/۰۷/۲۱.

• پرورشگاه علم و تحقیق

👉 کارهای مناسب حوزه چیست؟ غالباً کارهای علمی است؛ حال چه کار محتوایی، و چه کار شکلی؛ به هر حال کار علمی است. حوزه دو هویت دارد که یک هویت، هویت علم و اینهاست؛ یعنی پرورشگاه علما، فقها و بزرگان است که این در جای خودش، هم علم، هم تحقیق، هم پرورش اخلاقی و هم تنوع لازم دارد- همین تنوع هایی که گفته می شود- همه ی اینها مربوط به هویت اولی و اصلی حوزه است که پرورشگاه علماست.^۱

• تحقیق و تعمیق و گسترش در مسائل دینی، لازمه حوزه ی علمیه مطلوب

👉 حوزه ی علمیه ی مطلوب حوزه ای است که در آن، تحقیق در مسائل

۱- در دیدار شورای عالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۹/۰۲/۲۲.

دینی، تعمیق و گسترش آنها امری رایج است و بخشهای مخصوصی روز به روز سرگرم مطالعه و تعمق در زمینه معارف دینی هستند.^۱

• تحقیق مورد توجه و اهتمام بیشتر

✦ حقاً و بدون شک باید پژوهش و تحقیق، مورد توجه و اهتمام بیشتری قرار گیرد.^۲

• تدارک فرصت و بالندگی

✦ از شورای محترم مدیریت حوزه علمیه قم می‌خواهم، تا با اطلاع و مساعدت «مراجع بزرگوار و محترم» و با همکاری و مشارکت «اساتید و محققین برجسته حوزه» برای بالندگی بیشتر فقه، اصول، فلسفه، کلام، تفسیر و سایر موضوعات تحقیق و تألیف دینی، و نیز فعال کردن «نهضت پاسخ به سئوالات نظری و عملی جامعه» تدارک چنین فرصتی را ببینند.^۳

• تولید کتاب، انسان، مبلغ و ...

✦ حوزه‌ی علمیه، یک کارخانه‌ی عظیم انسانی است که باید دایم تولید کند. حوزه باید کتاب، آدم، عالم، متدین، فکر و حرف تازه تولید کند. حرف تازه که تمام نشده است. ما خودمان همیشه با همدیگر که حرف می‌زنیم، می‌گوییم هر وقت به قرآن مراجعه می‌کنیم، چیز جدیدی پیدا می‌کنیم.^۴

✦ حوزه‌های علمیه به معنای حقیقی کلمه، پشتیبان و همراه نظام اسلامی هستند و پیوسته باید به تولید کتاب، مبلغ، مدرّس، محقق،

۱ - سخنرانی در جمع شورای عالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۶/۰۶/۳۰.

۲ - بیانات در دیدار استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه ها، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳.

۳ - پاسخ به نامه جمعی از دانش‌آموختگان و پژوهشگران حوزه علمیه، ۱۳۸۱/۱۱/۱۶.

۴ - سخنرانی در جمع علما و مدرّسان حوزه علمیه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰.

سیاستمدار و به طور کلی تربیت انسان های صالح و عالم و رفع نیازهای فکری و دینی مردم پردازند.^۱

• حجم عظیم

✍ بازدید امروز از این نمایشگاه، دو احساس را در بنده زنده کرد: یکی احساس خرسندی و امیدوار روشنی چشم دل به خاطر کثرت و تنوع و گستردگی کارهایی که در اینجا دیده شده و عمدتاً متوجه به تحقیق بود؛ اگر چه آدم، تحقیق در سطوح مختلفی را مشاهده می کند، لیکن بنای کار و توجه عمده ی کار بر روی تحقیق و نوآوری و اینهاست. احساس دوم، احساس خسارت هایی است که ما بر اثر عدم استفاده از این استعداد فعال در حوزه تا به حال تحمل کرده ایم و نگرانی از اینکه همین الآن هم که ما اینجا نگاه می کنیم و خوشمان می آید، شاید یک حجم استعداد- به قول آقایان یک پتانسیل- صد برابر این، آنجا افتاده و ما به آن توجه نداریم. انسان از این هم نگرانی پیدا می کند. بالاخره دستپاچه شدن، کاری را از پیش نخواهد برد و مشکلی را حل نخواهد کرد.

بایستی عقلای حوزه و عمدتاً مدیریت حوزه بنشینند و با فکر و تأمل، این سررشته ای را که اینک به وسیله ی فضلا و جوان های حوزه به دست آمده است- سررشته ی تحقیق- دنبال کنند و نگذارند که این متوقف بماند.^۲

• حوزه ی علمیّه، مرکز علم و تحقیق

✍ حوزه ی علمیّه، اصلاً مرکز علم و تحقیق بوده است. اگر علم برای علم، و علم بدون قصد مزد، مصداقی در کشور ما داشته باشد، از قدیم

۱- دیدار مدرسین و علما و فضلاء حوزه علمیّه قم، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱.

۲- به هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی طلاب در قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

حوزه‌های علمیّه بوده است.^۱

• رونق دادن به ذره ذره ی عمر هزاران انسان

✦ امروز اگر محقق بخواهد کار بکند و کار مناسب این زمان را بکند، باید یقین داشته باشد که ذره ذره لحظات و اوقات گرانبهایی که او از اول عمر خودش صرف می کند، به ذره ذره ی عمر هزاران انسان رونق خواهد داد.^۲

• عمقی و محتوایی

✦ یک مسأله، مسأله ی پژوهش است. امروز انصافاً در قم، کار تحقیق راه افتاده است و دستگاه های مختلف در گوشه و کنار، به تحقیق متون و از این قبیل مشغولند. اما این تحقیقات، با این بی نظمی، برای بعضی افراد فقط «نان دانی» است! یعنی عده ای طلبه چند ساعت کار تحقیقی می کنند تا پولی بگیرند. تحقیقی هم که امروز در حوزه تزیق می کنند، همان تحقیق به معنای دانشگاهی است؛ یعنی روی متون تحقیق می کنند، که در واقع تحقیق نیست؛ بلکه نوعی تتبع است. افتخار حوزه به این است که، تحقیقش، تحقیق عمقی و محتوایی است؛ این را ما از دست ندهیم. باید موضوعات گوناگونی را در مسایل و مباحث مختلف به افراد بدهند و به آنها بگویند بروید راجع به این قضیه، تحقیق حق کنید. خود حوزه این کار را اداره کند و اگر یک وقت لازم شد، پول هم داده شود. بالاخره شما وقتی بخواهید کارهای مهم جدیدی را انجام دهید، باید روی مسایل کار کنید. به چند طلبه ی فاضل، پولی هم بدهید تا کار کنند.^۳

۱- بیانات در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، به مناسبت هفتمین سالگرد تشکیل این شورا، سال ۱۳۷۰.

۲- بیانات در دیدار علما اردیبهیل، ۱۳۶۶/۰۴/۳۰.

۳- در دیدار اعضای شورای عالی حوزه ی علمیّه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴.

• کار اول طلاب

▣ طلاب و فضلا، تحقیق و علم و تدریس را کار اول خود بدانند و در این روال و این جریان، اهتمام و نیروی خودشان را به کار ببندند. البته مسأله ی تحقیق در همه ی رشته های حوزوی، برای فقاہت لازم است. امروز طلاب موجود در حوزه ی علمیه ی قم و فضایی که در آنجا هستند، درس و بحث و تحقیق را جدی بگیرند و بیش از آنچه که طبیعت یک حوزه است، به درس و بحث اهتمام ورزند. تعطیلی ها را کم و حجم کار را زیاد کنند و از هر فرصتی استفاده نمایند. سنت بحث دایم و گروه های بحثی و فقهی را که در اوقات شور و اشتغال حوزه ها به چشم می خورد و دیده می شد، زنده کنند. طلاب از درس خواندن خسته نشوند؛ به طور دایم بخوانند و آنچه را که لازم و آداب درس خواندن است، رعایت کنند. همه بنویسند، همه در دقت نظر و نشان دادن نوشته ها به اساتید، اهتمام کنند.^۱

• کسب آمادگی لازم

▣ باید به طور جدی درس بخوانید همان توصیه ای که من همیشه به جوان های طلبه می کنم- علمی را که امروز در اختیار حوزه های علمیه است، فرا بگیرید و از بن دندان خودتان را به سطح تحقیق برسانید. انسان با سرهم بندی، محقق نمی شود. با برف انبار کردن، انسان فقیه و فیلسوف نمی شود. باید محکم خشت خشت این پایه را روی هم بچینید و بروید تا به آن اوج برسید.^۲

• لازمه ی حوزه ی علمیه

▣ تحقیق و پژوهش و اطلاع و آگاهی از حقایق و معارف عالم و وضع

۱- در آغاز دوره ی جدید خارج فقه، ۱۳۷۱/۰۶/۲۹.

۲- دیدار با طلاب و اساتید مدرسه علمیه آیت الله مجتهدی، ۱۳۸۳/۰۳/۲۱.

علمی دنیا، از چیزهایی است که برای حوزه‌ی علمیه لازم است.^۱

• وظیفه و پاداش محقق

این محقق، در مسائل طبیعی، علمی، فلسفی و مسائل مربوط به جهان خارجی و واقعی یا مسائل مربوط به انسان و تاریخ و غیره تحقیق می‌کند. این محقق، در مقابل چه چیزی تحقیق می‌کند؟ چه می‌گیرد و تحقیق می‌کند؟ جواب این است که محقق تحقیق می‌کند، تا به حقیقت برسد. پاداش او، این است. پول، مال و حتی تشویق، پاداش محقق نیست؛ در مقابل تحقیق او کوچک است. البته باید این‌ها نثار بشود، پول‌ها باید خرج بشود، کارها باید انجام گیرد، تسهیلات باید فراهم بشود، تا تحقیق انجام بگیرد؛ اما این‌ها هیچ‌کدام پاداش تحقیق نیست. پاداش تحقیق، رسیدن به حق است. این‌ها احکام اسلامی است. این‌ها از لحاظ جمعی، عبارة الاخرای ارتباط جامعه با خداست.^۲

---

۱ - سخنرانی در اجتماع طلاب و فضلاء حوزه‌ی علمیه‌ی قم، سال ۱۳۷۰.
۲ - سخنرانی در دیدار با گروه کثیری از آزادگان، مسئولان بنیاد مستضعفان و جانبازان، معاونان پرورشی و مسئولان امور تربیتی وزارت آموزش و پرورش و جمعی از کارمندان شبکه‌ی بانکی کشور، سال ۱۳۶۹.

فصل دوم:

بایستگی ها و پیراستگی های
تحقیق و محقق

• ابتکار و خلاقیت

✦ نظام پژوهشی حوزه نباید خود را محصور در تولیدات گذشتگان بکند و اگر هم تولیدی داشته باشد صرفاً تکرار و مشابه سازی نباشد، بلکه باید با حمایت از نیروهای مستعد و خلاق راه ارائه ی افکار نو و مبتکرانه را باز کند.^۱

• ابزارهای نو

✦ به نظر من، با این کارها، امروز باید در حوزه های علمیّه، در یک سال به قدر صد سال گذشته، تحقیق گسترش پیدا کند. واقعاً این طور است. بنده که نگاه می کنم، می بینم یک بار ما یک روایت را خواستیم پیدا کنیم، آن قدر گشتیم؛ آخر هم پیدا نکردیم و از اصل کار منصرف شدیم. حالا همین طور هر چه دلتان می خواهد، جلو شما می آید. مثل اینکه بگویند: «فلان کس، هر چه بگویی، فوراً حاضر می کند!» لذا، محققین واقعاً عذر ندارند. امروز جوانان اهل تحقیق، اگر تحقیق نکنند، عذر ندارند. روزی هم ممکن است برسد که یکی از اینها را مثلاً وصل کنند به سر شما؛ مثل این داستانهای علمی، تخیلی! بعید نیست که وسیله ی کوچکی درست کنند مثل یک سمعک که در گوشتان بگذارید و تمام این مطالب در مغزتان منعکس شود. این طوری، خواهد شد. تا اراده کنید و تُکمه ای را فشار دهید، فوراً آن حدیث در ذهنتان بیاید. در حال سخنرانی، شروع کنید به خواندن حدیث.

---

۱ - سخنرانی در دیدار با علما و مدرسان حوزه ی علمیه ی قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰.

این طوری خواهد شد. علم این است. غصه اینجاست که امروز هم که این مسایل هست، باز بعضی افراد از همان روش های قدیمی دل نمی کنند.^۱

• ابزارهای نوین

👉 بنده رایانه دارم، رایانه استفاده می کنم؛ مهجورترین روایات را در ظرف چند دقیقه پیدا می کنم. خیلی از روایات است که طبق این نرم افزار نه چندان کاملی که در قم تهیه شده این نرم افزارها، به نظر من نرم افزارهای ابتدایی است؛ یعنی آن چنان که باید و شاید، پخته و کامل نیست- با زدن چند تکه، روی کاغذ نوشته می شود و با آدرس در اختیار انسان قرار می گیرد. اگر انسان بخواهد، می تواند احتیاطاً مراجعه هم بکند. چرا باید از این استفاده نشود.^۲

• ارزش گذاری پولی

👉 الآن کسانی هستند که واقعاً با فقر و با زندگی متوسط و با برآورده نشدن هوس هایی که هر انسانی به طور معمولی دارد، می سازند و خشنودند؛ چون احساس می کنند علم دارند. می گوید من عالمم؛ این آدم که پولدار است، چه ارزشی دارد؟ اصلاً در دلش ارزشی برای آدم پولدار قایل نیست. معتقد است که ارزش واقعی پیش اوست؛ و آن علم اوست؛ آن تحقیق اوست. به نظر من باید چنین روحیه ای را ما در دانشگاه ها ترویج کنیم. این هم بیشتر به عهده ی شماهاست که جوان دنبال تحقیق باشد و اقلماً در کوتاه مدت به دنبال تبدیلیش به اسکناس نباشد. این طور نباشد که ما هر کاری می کنیم، به فکر این باشیم که ارزش ریالی اش چقدر است. اگر این شد، آن وقت پایه ی تحقیق سُست می شود؛ پیشرفت حاصل نمی شود؛ درس نمی خوانند.^۳

۱- در دیدار اعضای مرکز تحقیقات رایانه ای علوم اسلامی، ۱۳۷۲/۱۰/۰۲.

۲- در دیدار اعضای شورای عالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۶/۰۶/۲۹.

۳- در دیدار مسئولان و اساتید دانشگاه صنعتی شریف، ۱۳۷۹/۰۷/۲۶.

• اساس پیشرفت

من به همه ی جوانان و همه ی کسانی که در راه علم حرکت می کنند، موکداً توصیه می کنم که رشته ی علم و تحقیق و نوآوری در دانش و زنده کردن روح ابتکار و خلاقیت و آفرینش درونی و حقیقی خود را رها نکنند. فعالیت و ابتکار و نوآوری و خلاقیت، اساس پیشرفت انسان و زندگی انسانی است. دست نشانده های دستگاه های قدرت در گذشته در کشور ما و امروز در بسیاری از کشورهای وابسته ی این منطقه، سعی می کنند تقلید را جایگزین فعالیت و ابتکار کنند. دولتمردان، مسئولان کشور، مدیران عالی رتبه و اقشار مختلف در هر بخشی از بخش ها، در صورتی که کار را با جدیت دنبال کنند و ابتکار و نوآوری در آن به کار بزنند و دانش را در آن به کار بگیرند، رحمت خدا شامل حال آنها خواهد شد.^۱

• اصل در حوزه علمیه

عنصر تحقیق و پژوهش در همه جا به صورت یک اصل در مجموعه کارها و فعالیتهای حوزه باید مورد توجه قرار گیرد.^۲

• اطلاع دقیق از فرهنگ جهانی

نظام تحقیقاتی و پژوهشی حوزه، نباید خود را از جهان منقطع کند و تنها به پرسشهای درونی خود پاسخ بگوید و صرفاً برای خود حدیث نفس کند، بلکه باید با افکار و فرهنگ های جهانی، با واقع بینی برخورد کند، دیدگاه ها و ایده های درست را گزینش و نکات نامطلوب آنان را نقد و سستی آنها را بر ملا سازد.

امروز، شما باید بدانید و در جریان باشید که مثلاً در مقوله ی جامعه شناسی، در دنیا چه نظرات و چه ایده هایی هست و چه فکریایی می جوشد، گاهی در این فکرها، عناصر مطلوبی هست، آن را جذب کنید. عناصر

۱- در دیدار کارکنان مجتمع سرچشمه، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸.

۲- نشریه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱، صفحه ۷.

نامطلوبی هم هست، قبل از آنکه بیاید، دفاع مناسب را آماده کنید.^۱

• اعتماد به نفس

👉 نوآوری و ابتکار، شجاعت علمی، اعتماد به نفس شخصی، ملی، کارِ متراکم و انبوه، علاج کارِ پیشرفت علمی ماست.^۲

• اگر نباشد...

👉 مجموعه کارهای پژوهشی حوزه باید بتواند یک جمع کامل و یک منظومه کامل را به وجود بیاورد تا همه نیازهایی را که حوزه متصدی و مهتم به آن است، پوشش بدهد.^۳

... بدون تحقیق، بدون نوآوری، بدون ژرفیابی، در هیچ مقوله ای انسان نمی تواند به هدف های والا دست پیدا کند. اگر این نوآوری؛ یعنی این ژرف یابی، تحقیق و پژوهش اگر نباشد، نتیجه همان یک جا ایستادن و در جا زدن با دنیای پیرامون خود به تدریج هی بیگانه تر شدن، نتیجه این خواهد شد.^۴

• انگیزه ی موفقیت

👉 شهید مطهری از کسانی بود که کار کردن و درس گفتنش فقط به خاطر یک وظیفه ی مقدس بود؛ آن هم بی آنکه کسی وادارش کند یا از وی بخواهد. البته بیشتر محققین دنیا این گونه اند. همه ی پیشرفت های علمی دنیا نیز این گونه پیش آمده است که کسانی که از روی عشق یا ایمان یا هر دو، کار کرده اند. یا باید عشق به کار باشد یا ایمان به ثواب

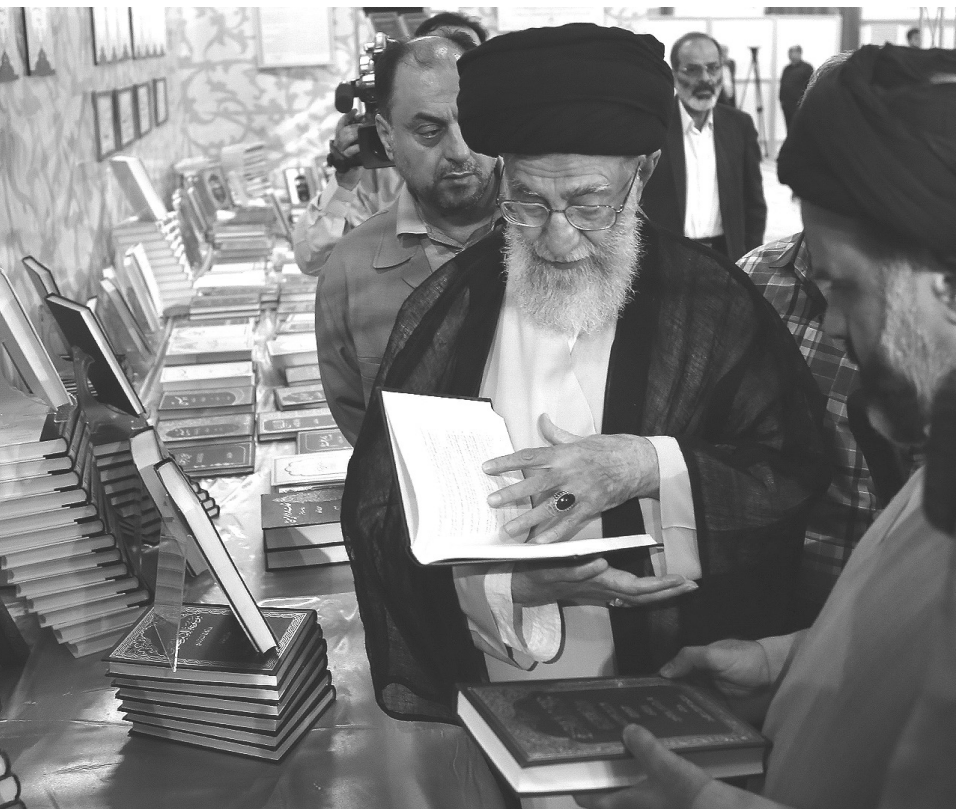
۱- سخنرانی در جمع طلاب دینی، در مدرسه فیضیه، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱.

۲- بیانات در دیدار استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه ها، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳.

۳- بیانات در اجتماع محققان حوزه، هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی مراکز پژوهشی حوزه قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

۴- بیانات در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه های سراسر کشور، ۱۳۸۲/۰۸/۰۸.

الهی، یا هر دو با هم. و شما می‌توانید هر دو را با هم داشته باشید^۱.

• ایمان

👉 یک نقطه ی دیگر در کشور ما وجود دارد که می‌تواند یک وسیله ی مثبت به حساب آید و آن «دینداری» است. در دهه های اخیر به خصوص از قرن نوزدهم میلادی به این طرف- سعی کردند چنین وانمود کنند که

۱- در دیدار کارگران و معلمان، در روز کارگر و هفته ی معلم، ۱۳/۰۲/۱۳۷۳.

دینداری، عایق و مانع علم و پیشرفت علمی است؛ اما درست به عکس است. پیشرفت علمی، احتیاج به نوعی ایمان دارد. آدم لابلای و بی بند و بار و هرزه و کسی که دنبال بازده نقد و بازده شخصی است، معمولاً دنبال تحقیقات دشوار علمی نمی‌ورد. اگر ایمان بتواند بر دل انسان حکومت کند، این کمک خواهد کرد که انسان دنبال کار دشوار تحقیق علمی برود؛ چون کار تحقیق علمی ضمن اینکه شیرین است، دشوار است و محرومیت و مشکلات دارد. می‌بینید که یک سوداگر بازاری، دلال چقدر درآمد پیدا می‌کند؛ اما یک عالم این طور نیست.. ممکن است عالم اوقاتش تلخ باشد که مثلاً امکانات زندگی ندارد؛ اما در دل حاضر نیست به هیچ قیمتی این وضع خودش را با آن وضع سوداگر عوض بکند. اصلاً امکان ندارد که بگویند شما علمت را بده، پول او را بگیر. حاضر نیست این کار را بکند؛ یعنی قدر علم را عالم می‌داند. پس، دنبال علم رفتن زحمت دارد؛ گاهی محرومیت دارد؛ گاهی مشکلات دارد. اگر ایمانی در دل انسان حاکم باشد، کمک خواهد کرد که انسان بتواند این راه دشوار را طی کند.^۱

• آزاد اندیش

✦ شأن تحقیق عملی، آزادی عقلایی است و باید تکیه بر میراث عظیم فکری فرهنگی اسلامی و ایرانی، برای ارتقای علوم انسانی و علوم پایه، برنامه ریزی و سرمایه گذاری کرد.^۲

• آینده نگری نیازها

✦ نظام پژوهشی حوزه، باید نیازهای درونی خود، جامعه و جهان را بشناسد و مطابق با آنها برنامه ریزی کند. روند تحقیقات حوزه، باید به گونه ای باشد که علاوه بر شناخت نیازهای موجود، با آینده نگری نیازها و

---

۱ در دیدار نخبگان علمی سراسر کشور، ۱۳۷۸/۰۷/۱۹.

۲ - بیانات در دیدار مسئولان، استادان و دانشجویان دانشگاه امام جعفر صادق علیه السلام، ۱۳۸۴/۱۰/۲۹.

شرایط ده‌ها سال بعد را هم پیش‌بینی و راه‌علاج آن را بیاید. امروز، ما برای آینده و جامعه، به مطالب‌دیگری نیاز داریم که در قرآن و حدیث هست ... امروز، اگر ما ... خود را برای پنج یا ده سال دیگر آماده نکنیم، با مشکلات مواجه خواهیم شد.^۱

• با تمام توان

✦ بارها گفته‌ایم و صد بار دیگر هم خواهیم گفت؛ اگر دانشجو، استاد، مدیر، مسئول و وزیر از ما توصیه‌ای بخواهند، توصیه‌های ما همین خواهد بود که: با علم و تحقیق و کاوش، این آقایانوس عظیمی که خدای متعال در برابر انسان قرار داده است و قدرت ژرف‌کاوی در این آقایانوس را هم به انسان داده، هر چه می‌توانید پیش‌بروید و عمقیابی کنید.^۲

• با پول موازنه نشود

✦ انصافاً کار علمی و میدان علم، میدان جهاد است و سنگ‌بزرگی است. این‌را، هم به اساتید باید سفارش بفرمایید، هم به محققین، که کار تحقیقی را با پول مقایسه و موازنه نکنند، تا بلکه ان‌شاء الله کشور و این مردم عزیز ما و این استعدادهایی که وجود دارند، بتوانند به جایگاه حقیقی خود برسند. ان‌شاء الله بتوانیم در این دوران در میدان علم، حرکت حقیقی‌ای انجام دهیم.^۳

• با خرج مالی کم

✦ مردم نمی‌دانند در حوزه‌های علمی، چقدر تلاش علمی نفیس و با ارزش می‌شود؛ نمی‌دانند در حوزه‌ی علمی، در چه رشته‌های مهمی، چه کارهای بسیار ارزشمندی، با چه بهای ارزانی از لحاظ مادی و مالی - انجام

۱- سخنرانی در دیدار با علما و روحانیون غرب تهران، ۱۳۶۱/۱۲/۱۶.

۲- بیانات در دیدار استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳.

۳- در دیدار مسئولین وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۱/۰۸/۱۹.

می‌گیرد. بسیاری از کارها هست که در حوزه با یک مبلغ مادی کم و با یک خرج مختصر انجام می‌گیرد؛ در حالی که همین کار اگر بخواهد در دستگاه های معمولی اداره ها، دانشگاه ها، وزارتخانه ها و جاهای مختلف انجام گیرد، شاید پنج برابر، ده برابر آن خرج بر می‌دارد. طبیعت حوزه، طبیعت قناعت است؛ طبیعت بی‌اهتمامی به ظواهر خرج تراش بیهوده و بی‌فایده است. اغلب اینها را مردم نمی‌دانند.

چقدر طلاب عزیز النفس و منیع الطبع در حوزه ها کار می‌کنند، درس می‌خوانند، تحقیق می‌کنند، به مطالعه می‌پردازند. همان گونه که محققین و دانشمندان بزرگ دنیا در یک گوشه ی خلوت، در یک اتاق تاریک می‌نشستند و با چه زحماتی یک چیز جدید خلق می‌کردند؛ اینها نیز همان طور با همان شرایط سخت زندگی، افکار نو عرفانی و فلسفی و فقهی و اصولی و رجالی و حدیثی و تفسیری و غیره را خلق می‌کنند و به وجود می‌آورند. بدون کولر، بدون تشکیلات، بدون منشی، بدون تلفن و بدون چه و چه این کارها را می‌کنند.^۱

• باور عمومی

اولین مسئله ی ما همان چیزی است که بارها تکرار کرده ام. آن نکته این است که ما باید علم و پژوهش را به عنوان یک باور عمومی در آوریم، تا یک همّت همگانی بر این کار گماشته شود؛ یعنی حقیقتاً مسئله ی کل نظام شود، نه یک بخش از نظام، دون بخش دیگری.^۲

• بچه های مؤمن

سعی کنید در همین مراکز تحقیق و امثال آن، بچه های مسلمان خوب وارد بشوند. باید کوشش بشود که برادران خوب، بچه های مؤمن،

۱- در روز اول درس خارج فقه، ۱۳۷۲/۰۶/۲۱.

۲- در دیدار اعضای کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۰/۰۴/۲۷.

کسانی که حقیقتاً انقلاب را از بُن دندان پذیرفته اند، در آن مراکزی که فردا کار با آنها خواهد بود، بروند و طوری نشود که حالا که راه باز است و همه می توانند بیایند، خدای نکرده از این قِبَل نظام و اسلام و مسلمین صدمه ای ببینند. این جنبه های معنوی را خیلی باید رعایت بکنند.^۱

• بدون اخلاق

✦ شما باید علم را دوست بدارید، ارزش بدانید، آن را برای خدا و نیت خالص دنبال کنید. ضمناً عزیزان من! باید به تهذیب نفس پردازید و بنیان های اخلاقی را در خودتان تقویت کنید. برای یک کشور، عالم و محقق و پژوهشگر و نابغه، ثروت خیلی بزرگی است؛ اما به شرط اینکه در او بنیان های اخلاقی استوار باشد؛ وجدان اخلاقی زنده باشد، و الا آن علم به درد نمی خورد.^۲

• بلند نظر، واقع بین و شجاع، صریح و باسعه ی صدر

✦ نویسنده ی مطلب، باید بلند نظری همراه با عمق و شجاعت کامل در بیان مطلب داشته باشد، یعنی هیچ گونه رو دربایستی از دانشجو و غیر دانشجو نداشته باشد. به عبارت دیگر، وقتی من این مطلب را می نویسم، اگر در این مطلب، چیزی هست که آن خواننده به دلیلی، به آن برخورد، یا پیش داوری او را به هم خواهد زد، آن نباید مثل شرط متأخر در نوشته ی من اثر کند ... من باید نوشته را واقعی و شجاعانه بنویسم.^۳

✦ مواضع شجاعانه، در دنیا هم به درد آدم می خورد. ما کسانی را در دوران این ده سال گذشته دیدیم که مواضع غیر شجاعانه گرفتند؛ برای این که فلان قشر بدش نیاید، برای اینکه فلان قشر این توقع را دارد، یا از من این توقع را دارد. آنها، طور خاصی حرف می زدند این، به ضررشان

۱- در دیدار وزیر و مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی و چند تن از رؤسای دانشگاه های کسور، ۱۳۶۹/۱۰/۰۴.

۲- در جلسه ی پرسش و پاسخ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷/۰۲/۲۲.

۳- رهنمودها در دیدار با نویسندگان مجله حوزه، ۱۳۷۰/۱۱/۱۳.

تمام شد ... با بلند نظری و سعه ی صدر باید حرفش را بزند؛ اما در همان سعه ی صدر، شجاعت، صراحت و ایستادگی در مواضع را در نظر داشته باشد.^۱

• پارسایی

✍ طالب علم، یک پارسایی طبیعی لازم دارد. هر چه که طالب علم به پارسایی نزدیکتر باشد، تجانس و تسامح بیشتری با علم پیدا می کند و علم را بیشتر می پسندد، بیشتر جذب می کند، بیشتر قدر و معتنم می شمرد. این آن اخلاق علمی و تحقیقی است که در کشور ما باید به وجود بیاید.^۲

✍ باید روح تحقیق پارسایانه بی عوض را تزریق کنیم، تا برای تحقیق دنبال پاداش نباشند، چون اصلاً تحقیق پاداش واقعی ندارد.^۳

• پاسخگویی به نیازهای روز جامعه

✍ عمق بخشیدن به تحقیقات علمی و پاسخگویی به پرسش های روز جامعه مهمترین نیاز در عرصه معارف دینی است. در زمینه معارف دینی ضمن بازشناسی این معارف، باید به شبهات و پرسش های مختلف پاسخگویی شود و تحقیقات علمی در این خصوص نیز متناسب با نیازهای جامعه باشد.^۴

• پشتیبانی مالی و عنوانی

✍ بهتر و بلکه متعین این است که هر چه می توانیم، تولید داخلی را

۱- همان.

۲- سخنرانی در دیدار گروهی از اساتید دانشگاه، ۱۳۷۲/۱۰/۰۱.

۳- سخنرانی در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۹/۱۰/۰۴.

۴- دیدار مسئولین و اعضای هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۳/۰۶/۱۷.

زیاد کنیم. البته این کار زحمت دارد و تلاش می‌طلبد و همان طور که اشاره کردند- منابع تحقیق هم لازم دارد. امروز خوشبختانه منابع تحقیق، دشوار نیست. امروز به وسیله ی رایانه و اینترنت و ارتباط با مراکز علمی دنیا، راحت منابع در اختیار محقق قرار می‌گیرد؛ محققى که دنبال کار باشد. البته باید پشتیبانی های مالی هم بشود، در این شکی نیست. به اعتقاد من بالاتراز پشتیبانی مالی، پشتیبانی اعتباری و عنوانی است؛

یعنی این عنوان، معتبر دانسته شود. کسانی که در رأس کارهای فرهنگی کلان قرار می‌گیرند، به نظر ما باید اعتبار داشته باشند؛ مثلاً فرهنگستان باید اعتبار داشته باشد؛ دانشنامه نگاران باید اعتبار عمومی و ملی داشته باشند؛ همان طور که در دنیا این طور است. فلان کس عضو فرهنگستان است

- این یک عضو ماندگار است - حتی پدرش هم که مثلاً عضو فرهنگستان فرانسه بوده، ذکر می‌کنند که پدرش عضو فرهنگستان بوده؛ یعنی مایه‌ی اعتبار خانوادگی است؛ این واقعاً یک ارزش است. کسانی که در این زمینه‌ها کار می‌کنند، اینها را باید به صورت یک ارزش معرفی کنند.^۱

• پشوانه‌ی آموزش

✎ آموزش بدون تحقیق، مثل آب کشیدن از چاهی است که نمی‌جوشد. تحقیق مثل جوشش یک چاه یا یک چشمه است. باید روح تحقیق زنده شود. ما می‌توانیم محققان و مغزهای برجسته‌ی ما بحمدالله کم نیستند و می‌توانند کار کنند؛ در همه‌ی رشته‌ها هم دارند کار می‌کنند. باید پشوانه‌ی آموزش ما تحقیق باشد؛ کما اینکه در خود آموزش هم باید تحقیق نقش داشته باشد. ان شاء الله موفق باشید.^۲

• پنج مأموریت و مسئولیت

✎ البته امروز کارهایی انجام گرفته است، امتحان‌های نوبه‌یی هست، امتحان‌های خوب هست، مدارس تخصصی هست، کلاسهای رشته‌های تخصصی اخیراً به وجود آمده و مقررات و ضوابطی گذاشته شده است؛ لیکن بایستی این‌ها به حد یک نظام درسی کامل، یا یک نظام کاری کامل، شامل درس و تحقیق و پژوهش و همان پنج مأموریت و مسئولیتی که پارسال عرض کردم حوزه‌ها دارند، برسد.

رئوس مطالب آن پنج مأموریت و مسئولیت، عبارت است از: احراز مسند افتا و تربیت انسانهای صالح برای افتا، تربیت مدرّس، انجام تحقیقات برای پیشرفتهای علمی، مسأله‌ی قضا در جامعه و مسأله‌ی تبلیغ. این پنج مأموریت، کاری است که دم دست است. البته حوزه کارهای دیگر

---

۱ - در دیدار اعضای شورای علمی و هیأت امنای بنیاد دائره المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۳/۰۳/۲۵.

۲ - در دیدار دسته جمعی روزهای دوشنبه، ۱۳۷۴/۰۲/۱۸.

هم دارد و خیلی از کارهای مهم را می‌تواند و باید انجام بدهد؛ ولی این پنج مأموریت، دم دستی و حتمی است. بنابراین، نظام درسی فراگیر، چیز لازمی است و یکی از کارهایی است که بایستی در حوزه انجام بشود.^۱

• تقویت روحیه

🔸 یک مسأله، مسأله‌ی تقویت روحیه‌ی پژوهش و جویندگی در دانشجویست... من می‌خواهم عرض بکنم در همین زمینه‌ی تحول نظام آموزشی، از جمله‌ی کارهایی که باید انجام بگیرد، این است که جوری نظام آموزشی باید طراحی بشود که جوان ما به تحقیق، طلبکاری در تعمیق علم و دانش علاقه مند بشود. حفظ محوری غلط است.

ما هنوز در دانشگاه‌هایمان متأسفانه می‌بینید انسان، من گاهی با بعضی از جوان‌هایی که با ما مرتبطند، برخورد می‌کنیم- می‌بینیم که معلم چند صد صفحه کتاب را برای یک واحد درسی داده که این دانشجو بخواند. چرا؟ حفظ کردن حرفها و گفته‌ها و نوشته‌هایی که معلوم نیست همه اش چقدر فایده داشته باشد و درگیر کردن ذهن جوان به چیزی که غیر لازم است.

باید فکر کرد؛ باید افراد برگزیده و شاخص بنشینند نظامی را طراحی کنند که جوان ما میل به پژوهش، تعمق و تحقیق پیدا کند؛ با این استعدادی که جوان‌های ما دارند. انصافاً استعداد جوان‌های ما، استعداد برجسته‌ای است. استعداد متوسط کشور، استعداد بسیار بالایی است.^۲

• تکرار و موازی کاری

🔸 نکته دومی که به ذهن می‌رسد، این است که در این کارها اولاً، کارهای تکراری هست. ما چند تا کار اطلاع‌رسانی رایانه‌ای در اینجا مشاهده کردیم؛ پیدا بود کسانی که اینها را اداره می‌کنند، افراد کاملاً مسلط و به کار

۱- سخنرانی در دیدار با مجمع نمایندگان طلاب و فضلاء حوزه‌ی علمیه‌ی قم، سال ۱۳۶۹.

۲- در دیدار جمعی از برجستگان و نخبگان علمی و اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۸۷/۰۷/۰۳.

خودشان هم علاقه مندند؛ اما این کارها بعضاً در بخش عمده ی خودشان، با آن کار دیگر سهیم بودند؛ یعنی یک کار موازی و مکرری انجام می گیرد. کار موازی، کفر نیست! اما از دست دادن سرمایه است. بنابراین، این یک نکته که انسان کارهای موازی مشاهده می کند. حالا بعضی کارها موازی بود و تکراری بودنش واضح است- همان طور که ما عرض کردیم و مثالش را گفتیم- بعضی کارها صورتاً با هم تفاوت دارند، اما باطن کار یکی است. آدم می بیند که این کار عین همان کاری است که در آن غرفه ی دیگر انجام می گیرد. با این همه نیازی که ما به تحقیق داریم، شاید این گونه مکرر کاری ها اسراف به حساب آید.^۱

• تکمیل کننده ی یک زنجیره

✦ نظام اعطای امتیازات علمی و آیین نامه هایی که در این زمینه هست، باید تطبیق کند با همین مطلب که کدام تحقیق منطبق است با نیاز کشور، و کدام تحقیق، تکمیل کننده ی یک زنجیره ی تحقیق و پژوهش است. ما گاهی در زمینه هایی یک زنجیره های داریم؛ حلقه های وسط این زنجیره مفقود است. تأمین این حلقه ها خیلی اهمیت خواهد داشت. پس هدفدار کردن تحقیق علمی با توجه به نیازهای کشور و نیازهای صنعت و بقیه ی بخش های حیاتی کشور است.^۲

• جامعیت

✦ اگر مجموعه های تحقیقی بخواهند تحقیق کنند، باید بروند تا گاوماهی آن تحقیق کنند. اگر به صورت علمی قرائنی برصحت این برداشت وجود دارد، آنها را یادداشت می کنند؛ اگر قرائنی خلاف آن وجود دارد، آنها را هم یادداشت می کنند، بالاخره جمع بندی می کنند و موضوع را تشخیص می دهند.^۳

۱- به هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی طلاب در قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

۲- بیانات در دیدار استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه ها، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳.

۳- در دیدار اعضای مؤسسه امام هادی علیه السلام، ۱۳۸۰/۰۱/۲۵.

• جهت دهی

✎ فرض کنیم ما امروز می‌گوییم تولید علم، که اگر یک مجموعه‌ی تحقیقاتی مشغول کار علمی شوند و ندانند امروز دنیا در چه مرتبه و مرحله‌ی از علم قرار دارد و ما در کجای قافله‌ی علم هستیم، حتماً سرگرم مسایلی از علم می‌شوند که نیاز این لحظه‌ی زمانی ما نیست. این یک مثال بود؛ در همه‌ی مسایل همین طور است.^۱

• حاکمیت هدایت دینی

✎ البته این نکته را هم ناگفته نگذارم: من خواهش می‌کنم، به خصوص برادرانی که در زمینه‌ی مسایل فکری تحقیق می‌کنند، نگذارند خط هدایت دینی گم شود. ما دیدیم کسانی را که کتاب دینی نوشتند؛ حالا اگر هدفشان هم با نوشتن کتاب دینی، همراه کردن نبود، نتیجه‌ی همراه کردن مردم بود! نگذارید این گونه شود. بعضی از کارهایی که به نام دین، با هدف دین و برای دین می‌خواهد انجام بگیرد، نتیجه‌ی اش این است که مردم را از دین دور کند! سعی کنید خدای نکرده در هیچ بخشی از بخش‌های پژوهش، چنین ضایعه‌ی ای، بلکه فاجعه‌ی ای به وجود نیاید، که آن وقت دیگر وزر و وبال آن تمام شدنی نخواهد بود.^۲

• حفظ و بهره‌برداری

✎ فضای عمومی کشور بایستی فضای ترویج، تولید، گسترش و تحقیق علم و پرورش عالم و محقق باشد. وقتی فضای عمومی این طور شد، معنایش این نیست که لزوماً در همه‌ی خانه‌ها یا در هر نقطه‌ی ای از جامعه بایستی علم به وجود آید؛ نه، بلکه لازم است در نقطه‌ی مناسب خودش به وجود آید. فضا، فضای علمی خواهد بود؛ فضای تحقیقی خواهد بود؛ منتها بدیهی است که وقتی فضای علمی در کشور به وجود آید، این علم و

۱ - در دیدار اساتید و دانشجویان بسیجی، ۱۳۸۲/۰۳/۱۸.

۲ - به هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی طلاب در قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

تحقیق در نقطه‌ی مناسب و متناسب رشد خواهد کرد؛ مثلاً در دانشگاه‌ها، پژوهش‌گاه‌ها و از این قبیل مراکز.^۱

• خلأهای تحقیقی

❖ ثانیاً: دیروز هم ما اشاره کردیم - مجموعه‌ی کارهای پژوهشی حوزه باید بتواند یک جمع کامل و یک منظومه‌ی کامل را به وجود آورد، تا همه‌ی نیازهایی را که حوزه متصدی و مهتم به آن است، پوشش دهد. این را انسان در اینجا احساس نمی‌کند. در مجموعه، این احساس نمی‌شود که همه‌ی خلأها پوشش داده می‌شود. می‌دانید که هر رادار مرزی یک شعاعی دارد. یک پوشش راداری را به وجود می‌آورد. رادارها را با فاصله‌هایی می‌پیچند که در مجموع، نقطه‌ی خلأ وجود نداشته باشد؛ یعنی همدیگر را پُر می‌کنند و از هیچ طرف هواپیمای دشمن و نفوذی دشمن نمی‌تواند فضای کشور را بشکند و وارد شود. باید این طوری باشید. این رادارهای شما یا این پایگاه‌ها و مراکز تحقیقی‌ای که هدفش دفاع از دین - یا اگر نخواهیم همه‌اش صورت دفاعی بگیریم - کمر بستگی برای ترویج دین و نشر معارف اسلامی است، باید به گونه‌ای تنظیم و کنار هم پیچیده شود که در مجموع از همه طرف این مقصود حاصل شود. این البته الآن محسوس نیست. چگونه ممکن است این را به وجود آورد؟

من به نظرم این طوری می‌رسد که اگر همه قبول کنند، مدیریت حوزه، مسئولیتی در این زمینه داشته باشد و یک بخش از کار خودش را همین قرار دهد که ببیند کجا خلأ تحقیقی وجود دارد؛ متقاضی را هدایت کند به آنجا؛ کسی را که می‌خواهد یک مجموعه‌ی تحقیقی به وجود آورد، این را هدایت کند به این نقطه و بگوید ما اینجا را کم داریم؛ یا احیاناً گربخشی از کارها تکراری است، آن تکراری کنندگان را هدایت کند به این نقطه‌ی خلأ و بگوید ما اینجا را خالی داریم، شما بیایید این کار را به دست بگیرید. کاری

۱ - در دیدار جوانان نخبه، ۱۳۸۲/۱۱/۲۱.

کنند که در مجموع یک پوشش همه جانبه ای به وجود آید. البته همان گونه که اول عرض کردم، ما صدها نقطه امکان و استعداد تحقیق داریم که از لحاظ نیروی انسانی و نیروی فکری، هیچ دچار مشکل نخواهیم بود؛ اما نگرانی است که اینها معوّق و معطل مانده باشد؛ ولی اگر مدیریت وارد این میدان شود، این دغدغه برطرف خواهد شد.^۱

• دلگرمی

✦ دلگرمی محقق، پژوهشگر و اهل علم، اساس کار است.^۲

• دوباره کاری های مضر

✦ در کار تحقیقات هر نوع تحقیقاتی- ما همواره دچار دوباره کاری های مضر و صرف کننده ی پول و نیروی انسانی بوده ایم.^۳

• رأی مدیریت

✦ این مرکزیت در همه ی شئون حوزه باید بتواند حرف بزند و رأی داشته باشد. از جمله در همین قضیه ی تحقیق، باید رأی داشته باشد، تا این کار تحقیق از پراکنده کاری خلاص شود. کسانی هم که کارهای تحقیقی می کنند، وابسته به هر بخش، هر گوشه و هر رُبعی از مناطق روحانی که هستند- علمای بزرگ و شخصیت های برجسته و مراجع تقلید و دیگران، از هر جا که هستند، فرق نمی کند؛ این یک امر مشترک بین اینهاست- بایستی این را بپذیرند؛ یعنی همه قبول کنند که این مرکزیت، مدیریت- این وظیفه را به عهده بگیرد؛ یعنی هدایت جهت تحقیقات، یک کار ستادی قوی، برای اینکه بتواند مراکز پژوهشی قم را در جای خودشان قرار دهد و خلأها را پُر

۱- به هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی طلاب در قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

۲- بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه ها، مؤسسات آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی، ۱۳۸۶/۰۱/۲۲.

۳- سخنرانی در دیدار با مسئولان تحقیقاتی و علمی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۲/۰۳/۲۱.

تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
آدرس: تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۳۸، پ.م.خ. ۱۹۸۴۱
تلفن: ۸۸۸۲۲۱۷ - ۸۸۸۲۲۱۶
www.nli.ac.ir
E-mail: Tandi@booknet.ir, Tandi@yahoo.com

نویسنده: عباس باقری
مترجم: علی اکبر تاجری
چاپ اول: ۱۳۸۰
تیراژ: ۱۵۰۰
چاپ: تهران

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۱۸۲-۰۳۸-۰۱
ISBN 978-600-182-038-0
قیمت: ۲۲۵۰۰ تومان

این کتاب در فهرست کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و فهرست کتابخانه ملی فرانسه ثبت شده است.
این کتاب در فهرست کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و فهرست کتابخانه ملی فرانسه ثبت شده است.

پیش از متن

با این جمله که روشنفکران مهدی سخای در مقدمه کتاب «سوره و سیاست» نوشته شده است: «این سوره را در این کشور که در چرخه تاریخی آن می‌آورد و گاهی آنرا به دوش می‌کنند و گاهی آنرا به دوش می‌کنند»
درمان تاریخی را دو دست می‌زنند و گاهی آنرا به دوش می‌کنند»
پیش می‌روند و گاهی آنرا به دوش می‌کنند»

پیش از متن
این سوره را در این کشور که در چرخه تاریخی آن می‌آورد و گاهی آنرا به دوش می‌کنند و گاهی آنرا به دوش می‌کنند»
درمان تاریخی را دو دست می‌زنند و گاهی آنرا به دوش می‌کنند»
پیش می‌روند و گاهی آنرا به دوش می‌کنند»

کند و اینها را مکمل همدیگر از آب در آورد. این کار لازم است.^۱

• روح پارسایانه‌ی بی‌عوض

✎ آن رژیم منحوسِ نکبتِ واقعاً پلید، معنویت، مادیت، عزّت، استعداد و همه چیز را از این مردم گرفت. حالا شما می‌خواهید بر ویرانه‌های آن‌ها بنا کنید؛ زحمت دارد و خیلی باید تلاش کنید. باید روح تحقیق پارسایانه‌ی بی‌عوض را تزریق کنیم، تا برای تحقیق، دنبال پاداش نباشند؛ چون اصلاً تحقیق، پاداش واقعی ندارد. مثلاً اگر آدم بخواهد به پاستور، به خاطر کشف میکرب پول بدهد، به نظرتان چقدر باید بدهد؟ آیا اصلاً می‌شود برای او پولی معین کرد؟ آیا قابل مقایسه است؟ بنابراین، امثال پاستور هم هیچ‌وقت برای پول تحقیق نکردند. اگر برای پول تحقیق می‌کردند، حقیقتاً به اینجا نمی‌رسیدند. اروپایی‌ها این حسن را داشتند؛ کم‌اینکه دانشمندان قدیمی ما هم همین‌طور بودند. شما ببینید، امثال محمد بن زکریای رازی آن عالم آن‌چنانی در فقر و تنگ‌دستی می‌میرند؛ ولی ماها تا يك کار می‌کنیم، فوراً می‌گوییم پولش چقدر شد؟! معلوم است که به جایی نمی‌رسد!^۲

• زبان مناسب

✎ همه‌ی ما باید "لا ریب فیه" باشیم. عقاید ما باید "لا ریب فیه" باشد و آن را قرص و محکم و استوار و با زبان مناسب بیان کنیم. یک روز مرحوم مجلسی (رضوان الله تعالی علیه) در کتاب «حق الیقین» و «حیوة القلوب» و امثال اینها، اخلاق و عقاید دینی را با همان زبان خودش می‌گفت و دنیایی را به تفکر اعتقاد شیعی نزدیک می‌کرد. شما خیال نکنید که این کتب مجلسی، بیهوده نوشته شده است. نه خیر، پایه‌های تشیع را- در آن زمانی که تشیع در کشور ما تازه بود- همین کتاب‌ها قرص

۱- به هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی طلاب در قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

۲- بیانات در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی و چند تن از رؤسای دانشگاه‌های کشور، سال ۱۳۶۹.

کرده است... اینها آمدند، این عقاید را در دل های مردم محکم کردند. آن روز، آن مطالب به درد می خورد. امروز، من و شما نمی توانیم "حق الیقین" و "حیوة القلوب" را تجویز کنیم؛ نگذارید در قفسه به عنوان تاریخ بماند. اگر هنر داریم، آن مضمون را با زبان امروز بنویسیم.^۱

• سازمان دهی و جمع گرا

✎ کار ما دسته جمعی نیست، من یک وقت عرض کردم که از این جهت مانند جناب ابی ذر هستیم که «يَعِيشُ وَحَدَهُ وَ يَمُوتُ وَحَدَهُ» (تنها زندگی کرد و تنها رحلت کرد) همه کارمان تنهاست، از استاد تنها درس می گیریم و تنها مطالعه می کنیم. گرچه مباحثه مان دو نفری است اما تنهاست، یعنی اشتراک فکری نیست، یک روز زید می خواند، عمرو شاگرد او می شود و گوش میکند فردا عمرو میخواند، زید شاگرد او می شود و گوش می کند، یعنی کار فردی است.^۲

✎ امروز هر دو نوع تحقیق، روش های نوینی دارد. استادانی می نشینند دانشجویانی را هدایت می کنند؛ کارگروهی انجام می گیرد و تحقیقی دسته جمعی عرضه میشود. تحقیق دسته جمعی، خاطر جمعتر از تحقیق فردی است؛ اختلافات کمتر می شود و پیشرفت ها بیشتر می گردد. این روش ها را باید در حوزه به کار بیندازیم.^۳

✎ کار دسته جمعی، اشتراک مساعی، ابزارهای مناسب را جمع کردن و آوردن اینها، کارهای جدید دنیا است.^۴

✎ اگر فرضاً بخواهیم خود را به مدرسه ی فیضیه برسانیم تاکسی سوار می شویم. نمی شود گفت که: این، علم جدید و تکنولوژی جدید است و به درد ما نمی خورد و باید پیاده برویم. مگر میشود چنین حرفی زد؟ طبیعی

۱- سخنرانی در جمع مسئولین سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰/۱۲/۰۵.

۲- سخنرانی در جمع طلاب مدرسه فیضیه، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱.

۳- رهنمودها در مورد نظام درسی حوزه، ۱۳۷۰.

۴- سخنرانی در جمع طلاب مدرسه فیضیه، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱.

است که آدم باید سوار شود و از این وسیله استفاده کند، تا به درس برسد. از هر رشته و شاخه و جرقهای از دانش جدید، باید همینطور استفاده کرد، یعنی بالای آن سوار شد و خود را به آنجایی رساند که انسان می خواهد^۱. اما این نمی شود که در دنیا کامپیوتر باشد؛ سرعت، از ساعت و دقیقه، به ثانیه رسیده باشد؛ برای ذره ذره های وقت و انرژی، حساب باز بشود؛ دانشگاه ها و مراکز پژوهشی عالم، برای دانشجویان و محققان و خرده محققان خودشان، امکانات تحقیق را فراهم کنند؛ اما ما با همان شیوه های قدیمی که یک روز بزرگان ما (قدس الله اسرارهم) عمل می کردند - چون دستشان خالی بود- عمل نکنیم. مگر چنین چیزی، ممکن و رواست؟ اصلاً جایز نیست. اینها چیزهایی است که باید تطوّر پیدا کند.^۲

✍ این حوزه بایستی دستگاههای تحقیق داشته باشد. اگر يك نفر بنشیند برای خودش تحقیق کند، البته چیز باارزشی است؛ اما کار این مجموعه‌ی عظیم این نیست. مرحوم آیت الله بروجردی سالها در بروجرد بود و تک‌وتنها يك عالم تحقیق کرد؛ حالا اگر شما که يك عالم هستید، در قم بنشینید و در این مجموعه‌ی به این عظمت تحقیق کنید؛ که تازه این تحقیقات، مثلاً شطری از اشطار آن تحقیقات يك نفر که تنها نشسته و تحقیق کرده، نشود، این چه قیمتی دارد؟ امروز در يك مجموعه علمی، کار تحقیقات، ضابطه و قانون و روش های پیشرفته دارد؛ کامپیوتر هست؛ تحقیق دسته جمعی هست؛ تحقیق در چیزهای لازم هست؛ اما در حوزه، یکی در امری که لازم نیست، تحقیق می‌کند؛ دو نفر در امر واحدی تحقیق می‌کنند و تولید واحدی را به وجود می‌آورند! در باب تحقیق، سازماندهی و نظم لازم است.^۳

۱ - سخنرانی در بازدید از مرکز کامپیوتری علوم اسلامی، ۱۴/۱۰/۱۳۷۱.

۲ - سخنرانی در جمع طلاب مدرسه فیضیه، ۱۳۷۰/۱۲/۰۱.

۳ - بیانات در جمع علما و مدرسان و فضلاى حوزه‌ی علمیه‌ی قم، در خجسته سالروز میلاد حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه)، سال ۱۳۷۰.

• عمل‌گرا و کارآمد

➤ عمل‌گراتر شدن و کارآمدتر شدن پژوهش و تحقیق در کشور، چه از سوی استادان و برگزیدگان، و چه از سوی دانشجویانی که در دانشگاه‌ها پایان‌نامه‌هایی را می‌نویسند. در حین تحصیل یا در پایان تحصیل، از سوی دانشجو و استاد، ساعت‌های بسیار ذی‌قیمتی صرف تهیه‌ی یک پایان‌نامه یا یک پژوهش در دانشگاه می‌شود. آیا‌گزینش این‌عناوین، حساب‌شده و در جهت نیازهای کشور است.^۱

• عنصر معنویت دینی

➤ عنصر معنویت دینی را، نه معنویت فارغ از دین و جدای از دین - که اساساً معنویت نیست، توهم است - را یک عنصر اصلی در حرکت علمی و پژوهش علمی قرار بدهیم.^۲

• فعال، مبتکر، نوآور و خلاق

➤ من به همه‌ی جوانان و همه‌ی کسانی که در راه علم حرکت می‌کنند، مؤکداً توصیه می‌کنم که در رشته‌ی علم و تحقیق و نوآوری در دانش و زنده کردن روح ابتکار، خلاقیت، آفرینش‌درونی و حقیقی خود را رها نکنند. فعالیت، ابتکار، نوآوری و خلاقیت، اساس پیشرفت انسان و زندگی انسانی است.^۳

• کار خیلی مهم

البته این کار نیاز لحظه را برآورده کردن - کار خیلی مهمی است. اولاً درک و استعداد و تیزبینی می‌خواهد، ثانیاً: شجاعت و شهامت می‌خواهد، یعنی وقتی که دیگران کاری را نمی‌کنند، او انجام بدهد.^۴

۱ - بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۸۳/۰۹/۲۶.

۲ - بیانات در دیدار جمعی از نخبگان علمی کشور، سال ۱۳۸۸.

۳ - بیانات در دیدار کارکنان مجتمع مس سرچشمه، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸.

۴ - سخنرانی در جمع علما و روحانیون رفسنجان، ۱۳۶۱/۰۲/۰۷.

• کاربرد

- باید همه تحقیقاتمان را جهت بدهیم و نیازهایمان را بسنجیم، بنیم چه چیزی لازم داریم و وارد شویم...^۱
- باید تحقیقات ما کاربردی باشد، یعنی تحقیق خشک خارج از زمینه عمل، راه دور و دراز پیمودن در زمان و فرصت کم است.^۲

• کسب رتبه علمی

محقق و پژوهشگر ما نباید برای کسب رتبه علمی به دنبال این باشد که مقالهای را تهیه و تولید کند که برای کشور هیچ فایده ای ندارد و هیچ خلأیی از خلأهای پژوهشی کشور را پر نمی کند، بله، آن کسی که آن را در مجله چاپ می کند، ممکن است برایش مفید باشد یا برای کس دیگری و جای دیگری مفید باشد؛ اما برای کشور مفید نیست.^۳

• گشودن آفاق جدید

➤ محقق امروز، نباید به همان منطقیهای که مثلاً شیخ انصاری (رحمه الله) کار کرده است، اکتفا کند و در همان منطقه عمیق، به طرف عمق بیشتری برود؛ این کار کافی نیست.

محقق باید آفاق جدیدی کشف کند. این کار، در گذشته هم شده است؛ مثلاً شیخ انصاری حکومت را در نسبت بین دو دلیل کشف و ابداع کرده است، بعد دیگران آمدند و تعمیق کردند و آن را گستراندند و مورد مذاقه قرار دادند.

گشودن آفاق و گستره های جدید در امر فقاقت لازم است. چه دلیلی دارد که بزرگان و فقها و محققان ما نتوانند این کار را بکنند. حقیقتاً بعضی از بزرگان این زمان و نزدیک به زمان ما، از لحاظ قوت علمی و دقت نظر، از آن اسلاف کمتر نیستند، منتها باید این اراده در حوزه

۱ - نشریه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱، صفحات ۱۳ و ۱۴.

۲ - همان.

۳ - بیانات در دیدار استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه ها، ۱۳/۰۷/۱۳۸۵.

به حرکت درآید. باید این گستاخی و شجاعت پیدا بشود و حوزه آن را بپذیرد. البته این طور نباشد که هر کس هر صدایی را بلند کرد، حوزه آن را قبول کند. در عین حال، نباید حرف جدید در حوزه و در چارچوب های مورد قبول، مستنکر باشد.^۱

• محوریت منافع شخصی

واقعا ما برای کار در زمینه ی فرهنگ عمومی، میدان بازی داریم. اگر ما بخواهیم توسعه ی اقتصادی را به معنای صحیح کلمه در جامعه راه بیندازیم، احتیاج به تلاش فرهنگی داریم. مادامی که حتی محقق و جستجوگر علمی ما، آن فرهنگ کار و وجدان کار و عشق به کار را، آن چنان که در یک فرهنگ سالم مطرح است که مظهر عالی اش هم فرهنگ اسلامی است- نداشته باشد، وجود این محقق بی فایده خواهد بود. گیریم که ما محققان بزرگی تربیت کردیم و مثلاً آزمایشگاه های مهمی هم در اختیارشان گذاشتیم؛ این به یک کار شخصی تبدیل خواهد شد.

این محققان بزرگی که ما در دنیا می بینیم، اعم از آن کسانی که در قرن ها پیش، از میان خود ما برخاستند مثل ابن سینا ها، خوارزمی ها، خیام ها و دیگران و چه آن کسانی که در قرون اخیر، از بین اروپایی ها برخاستند- از قبیل همین دانشمندان بزرگ شیمی و طبیعی و فلکیات و غیره- وقتی به زندگی این ها نگاه می کنیم، می بینیم که حقیقتاً خودشان را در زندگی فراموش کردند و زندگی شخصی و راحتی و پول و نفع برای خودشان را اصلاً در درجه ی دوم قرار دادند؛ اقلأً محور قرار ندادند، اگر نگوئیم فراموش کردند. بعضی شان واقعاً آن موارد را فراموش کردند و به نفع تحقیق و علم و کار و پیشرفت، در فقر و مسکنت زندگی می کردند؛ بعضی دیگر هم اقلأً به تحقیق و علم و کار و پیشرفت اهمیت دادند و زندگی شخصی را محور قرار ندادند، بلکه آن را در حاشیه گذاشتند.^۲

۱- دیدار با فضلا و نخبگان حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴.

۲- در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۶۹/۰۹/۱۹.

• مرکز تخصص یابی

بلاشک مرکز این توجیهاات و تحقیقات علمی، حوزه های علمیه است. نه اینکه کسانی که خارج از حوزه های علمیه اند، حق ندارند درباره ی مسائل اسلامی فکر کنند؛ بحث حق نیست، بحث این است که برای این تحقیق، ابزار و وسایل لازم، در غیر حوزه های علمیه فراهم نیست. هر کسی حق دارد پرشک شود؛ اما برای پرشک شدن باید به دانشکده ی پزشکی رفت. نمی شود در جایی که استاد و علم و آزمایشگاه و معلم و آگاه به فن وجود ندارد، ما دنبال دانش برویم. جای فهم دین، جای تأمل در دین، جای غور علمی در مسایل دینی در حد تخصص، حوزه های علمیه است. البته ممکن است هر کسی در حد پایین تر از تخصص، آگاهی هایی داشته باشد؛ اما برای متخصص شدن، باید به حوزه های علمیه و نزد متخصصان علمی رفت و به آنان متوسل شد و از آنان خواست و از آنان فرا گرفت.^۱

• مطالعه و تحقیق

مسئولیت عالم در مقابل کسانی که محتاج به علم او هستند، «لتبینه للناس و لا تکتمنه» (آل عمران/ ۱۸۷) است. خود این بیان، اول تبیین و فهمیدن لازم دارد. ما باید بفهمیم، تا بتوانیم آنچه را که فهمیده ایم، تبیین کنیم. پس، کسب فهمیدن هم برای ما واجب و ضروری و اجتناب ناپذیر است. ما باید روز به روز بر خودمان اضافه کنیم. آنچه که ما می دانیم، در مقابل آنچه که نمی دانیم، یک پَرَکاه در مقابل صحراها و کشتزارها هم نیست. آنچه که ما می دانیم چیست؟ هر کتابی که آدم باز می کند، می بیند سیل مطالب در این کتابها هست، که آن ظرف خالی ما محتاج آن است. کو عمق؟ کو استعداد؟ کو توفیق برای این همه فهمیدن؟ به هر حال ما باید تلاش کنیم. ما در مقابل آنچه که باید بدانیم، و نسبت به معارفی که مردم ما محتاج آن هستند، چیزی نمی دانیم. ما

۱ - در آغاز درس خارج فقه، ۱۳۷۸/۰۶/۲۸.

باید درس بخوانیم و مطالعه کنیم. حالا من نمی‌خواهم در اینجا تکلیف درس خواندن بکنم، باید با مطالعه و تحقیق و تأمل و تفکر، بر خودمان بیفزاییم، تا بتوانیم بیان کنیم.^۱

• منبع تغذیه

🔍 تحقیق، منبع تغذیه‌ی آموزش است.

ما اگر تحقیق را جدی نگیریم، باز سال‌های متمادی بایستی چشم به منابع خارجی بدوزیم و منتظر بمانیم که یک نفر در یک گوشه‌ی دنیا تحقیقی بکند و ما از او یا از آثار تألیفی براساس تحقیق او استفاده کنیم و اینجا آموزش بدهیم. این نمی‌شود؛ این وابستگی است؛ این همان ترجمه‌گرایی و عدم استقلال شخصیت علمی برای یک کشور و برای یک مجموعه‌ی دانشگاهی است. دانشگاه یک کشور، محیط علمی یک کشور، ضمن اینکه ارتباطات علمی خودش را با دنیا حفظ می‌کند، از تبادل علمی، از گرفتن علم هیچ ابایی ندارد.

من بارها گفته‌ام که ما از شاگردی ننگمان نمی‌کند که شاگردی کنیم؛ استاد پیدا بشود، ما پیش او شاگردی می‌کنیم؛ اما از این ننگمان می‌شود که همیشه و در همه‌ی موارد شاگرد باقی بمانیم؛ اینک نمی‌شود برای یک مجموعه‌ی علمی، این مایه‌ی منقصد است که در پژوهش و تحقیق که منشأ و منبع رویش علمی است، ضعیف باشد؛ باید بتواند از لحاظ علمی متکی به خودش باشد. البته از دیگران هم استفاده کند، با دنیا هم تبادل کند، آن وقت در این صورت جایگاه شایسته‌ی خودش را هم در تبادل‌های علمی در دنیا پیدا خواهد کرد؛ وقتی متکی است به دانش و تحقیق و کارکرد علمی خود. این در دنیا و در مبادلات علمی هم تأثیر خودش را می‌گذارد. این هم تأکید چند باره درباره‌ی تحقیق.^۲

۱- در جمع روحانیون و طلاب حوزه‌ی علمیه و ائمه‌ی جماعات استان بوشهر، ۱۳۷۰/۱۰/۱۱.

۲- در دیدار اساتید و رؤسای دانشگاه‌ها، ۱۳۸۶/۰۷/۰۹.

• مهمترین اولویت

✦ در حرکت علمی در کشور، مهمترین اولویت، تولید علم و جرأت برای گشودن افقهای جدید و شکستن مرزهای علمی است.^۱

• نشاط

✦ در واقع حیات اهل علم به همین نشاط و حوصله ی علمی و کار علمی است.^۲

• نوآوری و شگردهای دانشمندان

✦ این درس و بحث و تحقیق را باید دنبال کرد و خود را برای مفید بودن و مفید واقع شدن در خدمت اسلام عزیز، هر چه بیشتر آماده کرد. این را هم عرض کنم: سعی باید بر این باشد که نیروی تحقیق، همچنان که اکنون در ما یعنی در تیپ طلبه و آقایان طلاب و به خصوص شما فضلاء عزیز و فعال- زنده است، در همه جا گسترش یابد؛ یعنی تحقیق و نوآوری و نکات و شگردهای کار دانشمندان و متفکرین و صاحبان فنون مختلف را یافتن و از آنها بهره بردن و استفاده کردن.^۳

• نیازهای داخلی

✦ نکته ای را که بعضی از دوستان در اینجا گفتند، مورد تأکید بنده است که پژوهش اولاً مورد اهتمام قرار بگیرد، ثانیاً سمت و سوی پرداختن به نیازهای کشور را پیدا کند؛ یعنی حقیقتاً پژوهش هایی بکنیم که مورد نیاز ماست.

من بارها در شورای عالی انقلاب فرهنگی به آن دوستان عرض کرده

۱- دیدار جمع زیادی از اساتید، پژوهشگران، متخصصان، نخبگان و رؤسای دانشگاه ها، ۱۳۸۳/۰۹/۲۶.

۲- در بازدید از آیت الله موسوی اردبیلی، ۱۳۷۴/۰۹/۱۸.

۳- در دیدار طلاب حوزه ی علمیه ی امام باقر علیه السلام اعزامی به خارج از کشور ۱۳۷۱/۰۲/۱۷.

ام، هم شاید اینجا گفته ام: ما ملاک پیشرفت علمی مان را درج مقالات در مجلات آی. اس. آی نباید قرار بدهیم. ما نمی دانیم آنچه که پیشنهاد می شود، تشویق می شود؛ برایش، آن مقاله نویس احترام می شود، دقیقاً همان چیزی باشد که در کشور ما به آن احتیاج دارد. ما خودمان باید مشخص کنیم که درباره ی چی مقاله می نویسیم، درباره ی چی تحقیق می کنیم. البته انعکاس در مجامع جهانی لازم است، ضروری است و انعکاس هم پیدا خواهد کرد. مقصود این است که ما پژوهش را تابع نیاز خودمان قرار بدهیم.^۱

• نیازهای کشور در تحقیقات تاریخی

✎ خیلی از کارها و تحقیقاتی که در روزگار ما، به طور موردی صورت می گیرد، از قبیل «تاریخ تجمّلاتی» است که در اصل، واجب و لازم و ضروری هم نیست. مطالبی که امروز می نویسند، اگر چه حکایت و گزارش هست- یعنی همان معنای تاریخ در آن دیده می شود- لکن غالباً پاسخ به سئوالات معمولی نیست؛ مگر با دو سه واسطه و فقط به درد محققین می خورد. به عنوان مثال، کسی از معاصرین آمده و درباره ی قاتل «اتابک اعظم» تحقیق کرده و مطالبی نوشته است. البته سئوالی است و جوابی دارد؛ اما این سئوال چقدر جزو نیازها و ضروریات یک ملت، یک نسل و یک کشور است. که بیاییم تحقیق کنیم و قاتل اتابک را بیابیم؟! از این قبیل جزئیات در تاریخ معاصر، کم نیست؛ که بعضی از مورخین و محققین به آن پرداخته اند. به تعبیری دیگر، بعضی از عناوینی که برای تحقیق جلوی انسان گذاشته می شود، پاسخ به سئوال و استفهام حقیقی موجود مورد نیاز نیست. بنده تصور این است که اگر به برداشت اول از تاریخ نگاه کنیم، کاری لازم و ضروری به نظر خواهد آمد که با آن می شود واقعاً قصد قربت کرد یعنی از جمله کارهایی است که می تواند در جهت اهداف الهی قرار گیرد.

۱ - در دیدار اساتید دانشگاهها، ۱۳۸۸/۰۶/۰۸.

به تعبیری دیگر، محقق مؤمنی که مایل به انجام کارهای لغو نیست و برای هر کار خود در آن سوی مرز مرگ و زندگی، تجسم خیری قایل است، با رویکرد به برداشت اول از تاریخ، می تواند به سئوال های پیرامون موضوع پاسخ دهد.^۱

• یک اصل

✎ یک نکته این است که بعضی از کارها اگر چه عنوان تحقیق دارد، اما بیشتر خدمت رسانی است؛ تحقیق نیست. نه اینکه خدمت رسانی کار کم اهمیتی باشد، نخیر، آن هم مهم است؛ منتها اگر در کنار این کارهای خدمت رسانی، کارهای دقیق پژوهشی قرار نگیرد، ممکن است خدمت درستی هم رسانده نشود. یعنی می خواهیم این را عرض و تأکید کنم که به عنصر تحقیق و پژوهش، در همه جا به صورت یک اصل در مجموعه کارها و نشاط های حوزه ای خوب است که توجه شود.^۲

۱- در دیدار پژوهشگران مؤسسه ی مطالعات تاریخ ایران، وابسته به بنیاد مستضعفان، ۱۳۷۵/۱۰/۰۳.

۲- به هنگام بازدید از نمایشگاه تخصصی طلاب در قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۵.

فصل سوم:

وظایف حوزه های علمیه

• انتشار مجلات تخصصی وزین در حوزه

البته آن بزرگان این کار را نکردند. عده ای از جوانان، کاری در این زمینه انجام دادند که اگر چه آن کار اصلی عالی آرمانی نیست، اما شایسته ی تحسین و تقدیر است؛ به خاطر اینکه، قدمی در این راه است. اما آن کار بزرگ، هنوز هم می تواند انجام گیرد. اگر دو و حتی سه مجله ای فقهی هم در حوزه ی قم باشد، زیاد نیست. مجله ای مخصوص فلسفه باشد. یک مجله کلامی بحمدالله هست؛ منتها با تیراژ کم و غیر معروف. شاید خیلی از شما هم اسمش را نشنیده و آن را ندیده باشید؛ اما بنده بحمدالله دیده ام و از کسانی که مسئول این کار هستند، تشکر می کنم. این طور باید باشد تا افکار نو در علوم اسلامی، روز به روز در حوزه ی علمیه مطرح شوند؛ و اهم از همه و مقدم بر همه، فقه است.^۱

• بانک اطلاعات حوزه

باید به تناسب تهمت هایی که به ما می زنند و به تناسب فحش هایی که به ما می دهند و به تناسب کتابهایی که علیه ما می نویسند، نیازها را بدانیم. مرکز و بانک اطلاعات حوزه کجاست که اینها را نگاه کند و درباره ی آن موضوعات تحقیق نماید و بنویسد؟ یکی از کارهایی که حوزه باید انجام بدهد، همین است. یعنی مرکزی داشته باشد و کتابهایی را که در دنیا راجع به انقلاب نوشته اند، جمع

۱ - در شروع درس خاج فقه، ۱۳۷۳/۰۶/۲۰.

کند؛ چه آنهایی که مستقیماً درباره ی انقلاب است و چه آنهایی که به خاطر انقلاب به شیعه و یا اسلام فحش داده اند و چه کتاب هایی که از ما تعریف کرده اند و نقاط قوت ما را که بعضاً خودمان هم از آنها غافل بوده ایم یادآور شده اند. در این مرکز، محققان حوزه باید مشابه این کتابها را نیز در داخل کشور جمع آوری کنند و مورد بررسی قرار دهند. وقتی که محقق می‌گوییم، فوراً ذهن به سمت پیرمردهای از کار افتاده نرود. محققان جوان مثل خود شما- بنشینند اینها را تقسیم بندی کنند و تفکر و ذهنیت انقلاب و به تعبیر اروپایی آن، ایدئولوژی انقلاب را- که متأسفانه هنوز معادل فارسی آن را پیدا نکرده ایم- تدوین کنند و آن را نه در یک جلد و نه با یک بیان - بیرون بدهند؛ که اگر از ما پرسیدند: انقلابتان چیست؟ بگوییم این است. اگر شما چنین کاری نکردید، دیگری که غالباً صلاحیت ندارند، خواهند کرد.^۱

• پروراندن محققان، بخش عمده کار حوزه

✍ حوزه های علمیّه، استثنائاً بخش عمده و مهمی از کار آنها، پروراندن محققان است.^۲

• تحقیق در مبانی خط امام (ره)

✍ خطوط دیگری را هم در زمینه ی راه امام و خط امام می شود بیان کرد. آنچه که عرض شد، مهم ترین و مؤثرترین ها بود. خوب است برادران، جوانان، اهل فکر و تحقیق، طلاب، دانشجویان روی این مبانی فکر کنند، روی اینها کار کنند. فقط متن باقی نماند؛ این متن ها درست توضیح داده شود، تبیین شود.^۳

۱- در دیدار مجمع نمایندگان طلاب و فضلاء حوزه ی علمیّه ی قم، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷.

۲- سخنرانی در دیدار با مسئولان تحقیقاتی و علمی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۲/۰۳/۲۱.

۳- در خطبه های نماز جمعه ی تهران در حرم امام خمینی (ره)؛ در بیست و یکمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹/۰۳/۱۴.

• تربیت محقق برای نوآوری در علوم حوزوی

✎ افرادی را آماده داشته باشند برای تحقیق و تدقیق و نوآوری در همان مسایلی که امروز در خود حوزه های علمیه مطرح است؛ مثل مسایل فلسفه ی اسلامی، مثل مسایل فقه اسلامی، مثل مسایل اصول اسلامی؛ که بعضی از این مباحث اصولی ما که در مباحث الفاظ و غیره آنها را مطرح می کنیم، امروز جزو مسایل بسیار مهمی است که در مجموعه های فلسفی دنیا مطرح می شود. درباره ی همین ها تحقیق و نوآوری کنند. شما آقایان محترم بدانید که این کارها هم عمدتاً کار دوران جوانی است؛ بیشتر مربوط به دوران جوانی است. تا نیروی جوانی در شما هست، تا همت جوانی در شما هست، قدر بدانید.^۱

• تربیون های آزاد

✎ ایجاد محیط های باز برای پژوهش افکار است، باید این کار در حوزه انجام بشود و از چیزهایی است که حوزه را زنده خواهد کرد ... . مثلاً برای فقه، مجمع بررسی مباحث تازه فقهی، مرکب از هفت، هشت، ده نفر طلبه فاضل ایجاد شود و این ها مرکزی داشته باشند و جلساتی تشکیل بدهند و سخنرانی های فقهی بگذارند، تا هر کس هر خطابه و مطلب و فکر جدید در فلان مسالهی فقهی دارد - از طهارت تا دیات - به آنجا بیاورد و آن ها نگاه کنند، اگر دیدند ارکانش درست است و متکی به بحث و استدلال طلبگی است، عالمانه طرح شده است، آن را در فهرست بنویسند و در نوبت بگذارند تا این که آن فرد روزی بیاید و در حضور جماعتی که اعلان می شود خواهند آمد، سخنرانی کند و آن مساله را آزادانه تشریح نماید و یک عده هم آنجا اشکال کنند ... مجمعی شبیه همین، برای کلام باشد ...^۲

۱- در آغاز درس خارج فقه، ۱۳۷۹/۶/۲۰.

۲- سخنرانی در جمع فضلا و نخبگان حوزه ی علمیه ی قم، ۱۳۷۰/۰۹/۱۴.

• مراکز متعدد تحقیقاتی

✦ حوزه باید مراکز متعدد تحقیقاتی داشته باشد، تا در تمام این زمینه ها، مثل یک مجموعه ی تولیدی مرتب و مدرن کار کند و محصول بدهد.^۱

• نشریات و مجلات تخصصی

✦ از ابزارهای گسترش و تولید علم در عرصه های پژوهش، گسترش و راه اندازی مجلات تخصصی در علوم و فنون مختلف حوزوی است. اینک این تجربه در حوزه های علمیه کم و بیش در حال اجرا است و جای توسعه هنوز وجود دارد.

... در دایرة المعارف ها، فقه ما را بعد از فقه اباضیه میآورند. از این فقه غنی، کسی خبر ندارد. این ها را بیرون بیاورید، تا در مجلات علمی دنیا منعکس بشود.^۲

• نشستهای علمی

✦ برگزاری مستمر نشست های علمی - پژوهشی در حوزه در زمینه های مختلف، روح پژوهش و تحقیق را احیا و پرورش میدهد. این کار علاوه بر تولید و نظرات جدید، به تربیت و تکامل نیروهای محقق و پژوهشگر هم کمک شایانی میکند.

• نظام فراگیر درسی

برای استفاده از طلاب حوزه های علمیه در جهت توسعه، رواج و شناخته شدن اسلام لازم است، یک نظام فراگیر درسی و کاری کامل، شامل درس و تحقیق و پژوهش در حوزه ها ایجاد شود.^۳

---

۱ - سخنرانی در جمع نمایندگان طلاب حوزه علمیه قم، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷.

۲ - سخنرانی در جمع علما و مدرسان حوزه ی علمیه ی قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰.

۳ - بیانات در دیدار مجمع نمایندگان طلاب و فضلاء حوزه ی علمیه قم، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴.

• نیاز به محققین بیشتر حوزوی برای آینده

حوزه به مدرّس و محقق و مؤلف و فنّان در فنون مختلف نیازمند است. بحمدالله این امر در حوزه ها تأمین می شود. محققان و مدرّسان و فنّانان و بزرگان و مجتهدانی هستند که آماده ی کارند؛ لیکن اگر شما به بیست سال بعدِ حوزه ی علمیه نگاه کنید، می بینید این هایی که هستند، کم اند. شما بیست سال بعد را با چشم دقیق نگاه کنید، ببینید چه لازم داریم؛ آن وقت خواهید دید بزرگانی که امروز در حوزه های علمیه حضور دارند، تعدادشان کم است. یکی از مهم ترین نیازهای ما همین است. حوزه های علمیه به قصد محقق پروری و ملاپروری، ملا درست کنند تا این نیاز برطرف شود.^۱

• وظیفه ی حوزه علمیه

... این حوزه است و کارش عبارت است از تحقیق در مسائل دینی و فراگرفتن احکام الهی در همه ی شئون زندگی. آن هم نه فقط در آنچه که مربوط به کنج محراب یا کنج خانه است؛ بلکه در قلمرو وسیع زندگی بشر. این گروه، این را باید فراگیرند؛ احکام جدیدش را تحقیق کنند؛ ناخالصیها و ناسره‌ها را از آن بزدايند و آن را با زبان مناسب، در هر جامعه‌ای و هر زمانی و هر مخاطبی، به رساترین شکل ممکن به مخاطبین برساند. این، وظیفه‌ی آن نهاد حوزه‌ای است و اسمش «حوزه‌ی علمیه» است.^۲

۱- در آغاز درس خارج فقه، ۱۴/۰۶/۱۳۷۴.

۲- بیانات در دیدار دانشجویان، به مناسبت «روز وحدت حوزه و دانشگاه»، سال ۱۳۷۲.